

Mariia Vaschyshyn

Candidate of Law, Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv
leal.dep.law@gmail.com

National Environmental Network as an Integral Territorial System

Keywords: system, national environmental network, system connections, structural elements of environmental network.

Introduction. The legislative basis for organization of national environmental network in Ukraine is the State program on establishment of national environmental network in Ukraine for 2000–2015, approved by the Law of Ukraine, September 21, 2000¹ and the Law of Ukraine «On environmental network of Ukraine», June 24, 2004². However, the program goals, foreseen by the above-mentioned law, haven't been achieved neither in quantitative nor in qualitative terms. It seems that the most noticeable shortcomings of this program are a lack of systemic fea-

¹ Pro Zagal'noderzhavnu programu formuvannja nacional'noi' ekologichnoi' merezhi Ukrainy na 2000–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 21 veresnja 2000 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2000. – № 47. – 405 p.

² Pro ekologichnu merezhu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24 chervnja 2004 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2004. – № 45. – 500 p.

tures of national environmental network and a lack of precision of its structure, an ambiguous understanding of its constituents by the authors and the executors of this program, as well as insufficiency and groundlessness of legal and theoretical researches in this area.

The degree of problem's research. Theoretical and legal aspects of organization and preservation of national environmental network of Ukraine have been investigated by the representatives of ecological and land legal science, including: H. I. Balyuk, P. A. Hvozdyk, A. P. Hetman, A. Y. Hodovanyuk, B. V. Danylenko, M. A. Deyneha, I. I. Karakash, O. B. Kyshko-Yerli, S. M. Kravchenko, P. F. Kulynych, M. I. Maksymenko, N. R. Malysheva, A. K. Sokolova, O. Sh. Chomahashvili, H. I. Chopko, Yu. S. Shemshuchenko. But they haven't made a comprehensive analysis of the system features of the national environmental network of Ukraine.

The analysis of the system's formation and the structure of national environmental network of Ukraine seem to be actual in connection with the prospects for the development of theoretical basis of environmental network and creation of proposals for improving the current legislation on environmental network and its practical application.

The aim of the article is a clarification of the main system features of national environmental network of Ukraine and a definition of the system connections between the structural elements of national environmental network.

Article 4 of the Law of Ukraine «On environmental network of Ukraine» dated 24 June 2004 recognized a provision with the integrity of ecosystem functions of the constituent elements of environmental network as the basic principle of formation, preservation and use of environmental network³. The effective implementation of this principle requires a clear delineation of the structure of Ukraine's environmental network and coordination of the basic principles of its construction with the system's formation factors of the Pan-European Environmental Network, due to which the national environmental network is being formed. Thus, according to Paragraph 9 of the Strategy of Ukraine's integration into the European Union for creation of safe and favourable European ecological space for human being, the national environmental network is recognized to be a part of the Pan-European Environmental Network⁴. However, contrary to this principle, Ukraine has its own construction criteria of environmental network that complicate the consolidation of boarder plots of national environmental network with the neighbouring territories of states-members to the Pan-European Environmental Network.

³ Pro ekologichnu merezhu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24 chervnja 2004 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrainy. – 2004. – № 45. – 500 p.

⁴ Pro zatverdzhennja Strategii' integracii' Ukrainy do Jevropejs'kogo Sojuzu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 chervnja 1998 r. № 615/98 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.

The concept of environmental network as an integral system of natural and reclaimed territories is defined, its constituents are highlighted, the overall objective of its creation and functioning in Ukraine is outlined in the legislation of Ukraine. Thus, the Law of Ukraine «On State Program of national environmental network of Ukraine for 2000–2015» defines the environmental network as a unified territorial system, which includes areas of natural landscapes that are subject to special protection, and territories and objects of natural reserve fund, health resort, recreational, waterproof, field-protecting areas and other types of objects, which are determined by the law of Ukraine⁵. According to the Law of Ukraine «On environmental network of Ukraine the environmental network is a unified territorial system, which is formed to improve the conditions for the development and restoration of the environment, the increase of natural resource potential of Ukraine, preservation of landscape and biological diversity, places of settlement and growth of valuable species of flora and fauna, the genetic fund, the routes of animal migration due to a combination of territories and the objects of natural reserve fund, and other areas which have a particular value for the protection of the environment and which due to the laws and international obligations of Ukraine are subject to a special protection⁶.

In accordance with the recommendations of Pan-European biological and landscape diversity strategy (1995), the formation of Pan-European Ecological Network occurs in the form of a unified spatial system of territories of European states with its natural or partly modified state of landscape. The environmental network of Ukraine is an integral part of Pan-European Ecological Network that is a part of this system, at the same time it is a national territorial system, which provides the achievement of environmental objectives which are important for our state.

As follows, in all legislative definitions the environmental network is interpreted as a territorial system that requires a clarification of features, which characterize it as a system. According to the Concise Explanation Dictionary of Ukrainian language: the notion «system» is interpreted in several meanings, particularly: 1) the structure, which is an unity of naturally placed and functioning parts; 2) the procedure, stipulated by the correct placing of the parts in a certain connection; connected whole; 3) a form of organization, social order of something; 4) totality of some elements, units, parts, united by a common principle and purpose⁷.

In general, the environmental network corresponds with the features of system, because: 1) it has its own, inherent structure (key, connecting, buffer and renewable territories); 2) integral parts of environmental network are placed within

⁵ Pro Zagal'noderzhavnu programu formuvannja nacional'noi' ekologichnoi' merezhi Ukrai'ny na 2000–2015 roky: Zakon Ukrai'ny vid 21 veresnja 2000 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2000. – № 47. – 405 p.

⁶ Pro ekologichnu merezhu Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 24 chervnja 2004 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2004. – № 45. – 500 p.

⁷ Korotkyj tлумachnyj slovnyk ukrai'ns'koi' movy (Uklad.: D. G. Grynchysyn, L. L. Gumec'ka, V. L. Karpova ta inshi). – K., 1978. – p. 246.

it in a certain succession and are connected by the system's formation factors, forming a unified comprehensive object – the national environmental network; 3) it is a form of organization of environmental activities in the form of construction and operation of the national environmental network as a part of the Pan-European Ecological Network. The organization (construction) of the national environmental network is determined in accordance with regional and local schemes included into consolidated scheme of establishment of environmental networks of Ukraine, which is an integral part of the General Scheme on planning of territories in Ukraine and which is approved by the Verkhovna Rada of Ukraine; 4) the integral parts of environmental network within a single territorial system are designed to ensure preservation, restoration and protection of the environment and some of the natural valuable components and they are united by common principles.

The principles of legal regulation of relations in the sphere of formation, preservation and use of environmental network are special in relation to the principles of ecological law and reflect the essence and the peculiarities of the environmental network relations. Article 4 of Law of Ukraine «On environmental network of Ukraine» foresees that the formation, preservation and use of environmental network are realized due to the following basic principles⁸: a) a provision with the integrity of ecosystem functions of the constituent elements; b) preservation and environmentally sustainable use of natural resources in the environmental network; c) suspension of losses of natural and semi-natural areas (occupied by plant groups of natural origin and complexes, modified by human activity), the expansion of the territory of the environmental network; d) provision of state support, stimulation of the entities during creating the territories and objects of nature reserve fund or other areas subject to special protection, development of the environmental network on their lands; e) ensuring the participation of citizens and their associations in developing proposals and making decisions on the formation, preservation and use of environmental network; d) provision of a combination of national environmental network and environmental networks of neighbouring states, the members of the Pan-European Ecological Network, a comprehensive development of international cooperation in this area; e) improving the structure of lands in Ukraine by providing scientific and reasonable correlation between the different categories of lands; g) systematic integration of environmental, social and economic interests of society.

The first and the most important principle in the list of principles of formation, preservation and use of environmental network is the principle of provision with the integrity of ecosystem functions of the constituent elements. Embodiment of an idea of environmental network creation is an example of using of ecosystem approach in ecological state policy, because the functioning of ecosystem is aimed to provide self-ecosystems' reproduction and to increase their quality natural characteristics.

⁸ Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – 500 п.

The legal regulation of relations in the sphere of environmental network formation allows to take into account all connections between its separate components and to provide more effective protection and preservation of the whole environment.

On analyzing the national environmental network as a system, special attention shall be paid to the principle of systematic integration of environmental, social and economic interests of society. This principle is a reflection of the sustainable development strategy, which proclaims the necessity of obeying of this system of nature that would ensure both economically efficient, economically secure and socially equitable use of natural resources. The achievement of this goal must be accompanied by the definition of the main directions of transformation of public policy according to the principles of the development and adoption of environmentally and socially oriented decisions⁹.

The formation of environmental network foresees the creation of entire spatial complex of connected territories and objects with a special environmental protection regime and with a minimal anthropogenic influence on the environment. National program on formation of the national environmental network in Ukraine for 2000–2015¹⁰ determines the basic social, economic and ecological results of its realization, which primarily include preservation and reproduction of landscape diversity, the development of the Pan-European Ecological Network, as well as an assistance in the development of a resource base for engagement in tourism, recreation and health of the population.

In the Agreement on Association between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, ratified by the Law of Ukraine № 1678-VII of 16.09.2014. special attention is paid to a common policy concerning a sustainable development. According to Article 290 of this Agreement: recognising the right of the Parties to establish and regulate the in own levels of domestic environmental and labour protection and sustainable development policies and priorities, in line with relevant internationally recognised principles and agreements, and to adopt or modify their legislation accordingly, the Parties shall ensure that their legislation provides for high levels of environmental and labour protection and shall strive to continue to improve that legislation. As a way to achieve the objectives referred to in this Article, Ukraine shall approximate its laws, regulations and administrative practice to the EU acquis¹¹. Therefore the Parties recognize the importance of the comprehensive consideration

⁹ Nacional'na paradygma stalogo rozvytku Ukrai'ny / za zag. red. B. Je. Patona. – K. : Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannja ta stalogo rozvytku Nacional'noi' akademii' nauk Ukrai'ny», 2012. – 72 p.

¹⁰ Pro Zagal'noderzhavnu programu formuvannja nacional'noi' ekologichnoi' merezhi Ukrai'ny na 2000–2015 roky: Zakon Ukrai'ny vid 21 veresnja 2000 roku // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 2000. – № 47. – 405 p.

¹¹ Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part/ Official Journal of the European Union: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/association_agreement_ukraine_2014_en.pdf

of economic, social and environmental interests not only their respective populations but also the interests of future generations and ensure that economic development, environmental and social policies are jointly supported.

Moreover, the parties recognise the importance of multilateral environmental agreements. The Parties recognise the value of international environmental governance and agreements as a response of the international community to global or regional environmental problems. The Parties reaffirm their commitment to the effective implementation in their law and practices of the multilateral environmental agreements to which they are party... the Parties shall ensure that environmental policy shall be based on the precautionary principle and on the principles that preventive action should be taken, that environmental damage should as a priority be rectified at source and that the polluter should pay. The Parties shall cooperate in order to promote the prudent and rational utilisation of natural resources in accordance with the objective of sustainable development with a view to strengthening the links between the Parties' trade and environmental policies and practices¹².

Thus the Parties guarantee that their legislation provides the high levels of protection of the environment and labour and take measures to improve this legislation. As a method of achievement of the goals, Ukraine brings its laws, regulations and administrative practices in accordance with the *acquis* EU. The Parties recognize the importance of international administration on the issues of environmental protection and agreements as a response to the international community about global and regional problems in the sphere of environmental protection.

An important direction of realization of the strategy on the sustainable development in Ukraine is a formation of national environmental network, which is an integral part of the Pan-European Ecological Network. According to a set of international agreements and EU directives, Pan-European Ecological Network is recognized to be an effective form of solving global problems and the preservation of landscape and biological diversity. Ukraine, the Party of the Association Agreement, confirms its obligation dealing with an effective implementation in its laws and practices of multilateral agreements on environmental protection, the member of which it is, including the Pan-European strategy for biological and landscape diversity, adopted by the Council of Europe in 1995 and ratified by Ukraine in 29.10.1996 in which the priority direction is a formation of Pan-European Ecological Network, as a unified integrated system of preservation and reproduction of national natural wealth of the whole continent.

L. A. Luts, summarizing numerous doctrinal approaches to the interpretation of the notion «system», sets her own definition of the system as an entire totality (complex) naturally placed and interconnected and interacting elements. In her opinion the main features of the system are the following: 1) complexity (a set) of

¹² Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part/ Official Journal of the European Union: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/association_agreement_ukraine_2014_en.pdf

elements; 2) ordering and divisibility of elements; 3) the connection between them; 4) characteristics inherent in the object as a whole. Thus, the features which distinguish the system are the following: entirety, connection, stable structure¹³.

Environmental network has a complex, heterogeneous and branched structure and has key elements, connecting, buffering and renewable territories, but due to the fact that the provisions of the legislation on environmental network of Ukraine are not implemented in practice, at the same time they are not entire by their nature. B. V. Danylenko is also convinced that at this stage of legal regulation the environmental network cannot be considered as an object with has the features of unity¹⁴.

Theoreticians of law draw attention to the importance of integrity as an indispensable feature of system. The whole is interpreted as a form of elements' connection, where their integrity realizes its capacity for self-development ...The integrity is a basis of stable system... The integrity foresees systematic effective actions, directed to the achievement of a certain aim¹⁵. Only with an adjusted mechanism of formation of environmental network we can achieve its integrity, the efficiency of environmental network's functioning depends on the optimal cooperation of its components and restoration of natural resources and environmental protection, which are strategic goals of environmental network's construction and are condition of sustainable management of nature and sustainable development of society.

Structural territorial elements of environmental network are connected by close systematic links:

1) the legal and material basis of national environmental network are the objects and the territories of natural reserve fund, which, in opinion of Ukrainian legislators, have the greatest environmental value for a preservation of biological and landscape diversity. Moreover, the environmental network includes areas of natural landscapes that are subject to a special protection, and health resort and recreation, waterproof, field-protecting territories and objects of other types. These integral parts are key areas of environmental network;

2) connecting territories of environmental network (ecological corridors) unite key territories, occur a migration of animals and exchange of genetic material, and shall also provide the integrity of environmental network. Connecting territories (meadows, pastures, woods, ponds) provide terms of continuity, system unity and functions of bio communication for environment on different levels of spatial organization of environmental network;

¹³ Luc' L. A. Jevropejs'ki mizhderzhavni pravovi systemy ta problemy integracii' z nymy pravovoi' systemy Ukrainy (teoretychni aspekty): monografija. – K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo NAN Ukrainy, 2003. – P. 12.

¹⁴ Pravove reguljuvannja ekologichnyh, agrarnyh ta zemel'nyh vidnosyn v Ukraini: suchasnyj stan i naprjamy vdoskonalennja: monografija / A. P. Get'man, M. V. Shul'ga, A. M. Stativka ta in.; za red. A. P. Get'mana ta V. Ju. Urkevycha. – H.: Pravo, 2012. – P. 415.

¹⁵ Luc' L. A. Jevropejs'ki mizhderzhavni pravovi systemy ta problemy integracii' z nymy pravovoi' systemy Ukrainy (teoretychni aspekty): monografija. – K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo NAN Ukrainy, 2003. – P. 14.

3) buffer territories of environmental network provide a protection of key and connecting territories from an anthropogenic impact. Buffer areas create more favourable conditions for the development and reproduction of natural landscapes and optimization of management within them in order to preserve the existing one and to reproduce the lost natural values;

4) renewable territories are the disturbed, degraded and unproductive lands and the lands affected by the negative processes and natural calamities, and other territories which are important in terms of spatial integrity of the environmental network. Unlike the previous structural elements of the environmental network, which should be excluded or limited by an anthropogenic impact, the priority measures should be taken for renewable territories in order to reproduce their primary natural state.

As it has been mentioned above, the system is considered as a set of certain elements, united by a common purpose. Legislative recognized objective of environmental network's formation is to improve conditions for the creation and restoration of the environment, an increase of natural resource potential of Ukraine, preservation of landscape and biological diversity, places of settlement and growth of species of flora and fauna, the genetic fund, migration routes of animals. This goal is common for the whole national environmental network, for all its natural structural elements (key, connecting, buffer and renewable territories) and for organizational and legal, institutional, functional mechanisms of its construction and preservation.

Environmental network shall have both entire and integral characters. Because term «integration» means combination, interpenetration, integration and a process of incorporation of any elements (parts) in the whole, using the process of rapprochement and the formation of interconnections. I. I. Karakash also considers that the environmental network is a certain complex of natural objects and their resources, but integrated on broad species' level and spread within the territory of state¹⁶.

Environmental network of Ukraine consists of inhomogeneous structural territorial elements and objects (internal integration) and is integrated in the Pan-European Ecological Network (external integration). Environmental network's formation is made in compliance with the principle of combination of national environmental network with environmental networks of neighbouring states, the members of the Pan-European Ecological Network, by creating a joint cross-border elements of environmental network within the natural areas and natural corridors and coordination of project on a system of land tenure within the border areas.

However, as O. O. Kahalo stresses that other criteria of national environmental network's formation are introduced in legislation of Ukraine, that made its scheme of construction be incompatible with similar schemes of European states¹⁷.

¹⁶ Ekologichne pravo Ukrainy: pidruch. dlja stud. vyshhyh navch. zakladiv / za red. I. I. Karakasha. – Odesa: Feniks, 2012. – P. 95.

¹⁷ Kagalo O. O. Rozbudova ekologichnoi' merezhi v Ukraini: pryncypy, problemy, perspektyvy / O. O. Kagalo // Zbirnyk Materialiv dev'jatoi' naukovoï konferencii' molodyh uchenyh «Naukovi osnovy zberzhennja biotychnoi' riznomanitnosti» (L'viv. 1–2 zhovtnja 2009 r.). – L.: Instytut ekologii' Karpat NAN Ukrainy, 2009. – P.P. 10–13.

Principal one is an actual ignoring of «settlement («biotope») criteria» of choice of integral elements of an environmental network inherent from the construction of the Pan-European Ecological Network, and absolutization of the territories' value and the objects of natural reserve fund as the basis of a national environmental network with a further involvement of the protected territories of other type as subsidiary elements: buffer zones, renewable territories, ecological corridors¹⁸.

Legal grounds for creation of national and Pan-European Ecological Network are different and require coordination. Scholars- researches of nature state that the analysis of regional and local models of environmental networks of Ukrainian and Polish Carpathians prove the existence of two main types of them.

1) based on the grounds of national conception of Ukrainian environmental network's formation with an emphasis on the location of protected territories, characterizing the peculiarities of geo-botanical and landscape structure and the character of management of nature

2) designed according to the requirements of European programs EECONET and Natura-2000, aimed at the consideration of the spread of major types of ecosystems and biotopes as habitats (settlements) of typical (background) and rare species of animals¹⁹ on the basis of directives of European Union on the preservation of wild birds (Council Directive 79/409/EEC on the protection of wild birds) and on preservation of wild fauna and flora and natural environments of existence (Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora), known as «Habitats Directive».

It is noticeable that the term «natural habitat (settlement) of wild animals and plants» which is traditional for European practice of construction of a Pan-European Ecological Network is not used by Ukrainian lawyers, but by geographers and biologists. Obviously, this is due to legal dependence on statutory Ukraine's leading place of objects and territories of natural reserve fund as part of the national environmental network as a valuable for biological and landscape diversity, instead of the lack of legislative term «habitat».

We understand, that for further harmonization of the legislation of Ukraine with the European Union in the part of creation of safe and favourable European ecological space it is necessary to bring national legislation on the establishment of environmental networks in accordance with the requirements established by international and European standards²⁰, the term settlement shall be defined in ecologi-

¹⁸ Dejnega M. A., Majevs'kyj V. A. Proektuvannja nacional'noi' ekologichnoi' merezhi u konteksti strategii' stalogo rozvytku: pravovyj aspekt // Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv ta pryrodokorystuvannja Ukrainy. – 2014. – Vyp. 197. – Ch. 2, P. 136.

¹⁹ Brusak V., Zin'ko Ju., Blagodyr S., Shevchuk O., Krychevs'ka D., Liro A. Kljuchovi terytorii' Ukraïns'kyh ta Pol's'kyh Karpat u skladi Transkarpats'koi' ekologichnoi' merezhi // Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija geografichna. – 2010. – Vypusk 38. – P. 55.

²⁰ Dejnega M. A., Majevs'kyj V. A. Proektuvannja nacional'noi' ekologichnoi' merezhi u konteksti strategii' stalogo rozvytku: pravovyj aspekt // Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu bioresursiv ta pryrodokorystuvannja Ukrainy. – 2014. – Vyp. 197. – Ch. 2, P. 136.

cal legislation of Ukraine in accordance with the European requirements and proposals of Ukrainian scholars- naturalists and the key nature-protected criterion of creation of environmental network shall be replaced by «settlement».

Environmental network as a unified spatial system of special protected natural territories isn't «a wonder of nature» in its pure form, because it is formed and operates under the control of human. It has a combined natural and anthropogenic origin, because for the achievement of the main strategic goal – an increase of natural resources potential of Ukraine's territory, preservation of landscape and biological diversity, we need to take all necessary measures. Environmental network's formation has a systematic character. The system of organizational, administrative, institutional, technical, informative measures, scientific, design, land management, works are provided and exercised for the protection, preservation and reproduction of environment and its separate valuable components (unique territories and natural objects), genetic fund of wildlife, landscapes and other natural complexes.

Environmental network can be considered in narrow and broad meanings. In narrow (literally) meaning, environmental network is a spatial system of special protected natural territories. In broad meaning, environmental network, in spite of the above mentioned natural element, also consists of organizational and legal component (legal functioning and mechanism of environmental network's design at local, regional and national levels), as well as the institutional component, which is the activity of executive authorities and local governments, environmental NGOs and experts in the field of construction and preservation of national environmental network.

Taking into account the results of the made research, we can make a conclusion that the structural elements of environmental network as integral natural components of environmental network are in close interconnection and in collaboration with other functional components of environmental network (organizational and legal, institutional) and they form a national environmental network as a unified integrated system.

The structural elements of the national environmental network are key territories (natural regions), as special protected territories, the basis of which are the territories and the objects of nature reserve fund, connecting territories (natural corridors), the migration of biological materials, buffer zones, which play a protection function in relation to the key and connecting territories; renewable territories, which provide the integrity of environmental network and in relation to which immediate measures of restoration of the unoriginal natural state should be taken.

The attempt to identify systemic connections between the structural elements of the environmental network all owes to state that the most system creation role shield by ecological corridors and buffer territories that pursue connective and protective functions for other structural elements and individual objects of national environmental network and provide their system icunity; the spatial integrity must

been sure by renewable territories; the key territories are the core of environmental network for the preservation and restoration of which a functional system of environmental network is built.

Conclusions. General characteristics of the main approaches to the definition of term «system» and an analysis of the legal features and peculiarities of environmental network prove and confirm that the national environmental network is a territorial system, which has a complicated organizational structure, which reflects the regularities of its internal development and consists of structural elements, united by system in connections. Consistency of environmental network consists in:

- it is an integral system of natural and anthropogenic origin;
- it consists of functional integral elements: natural, organizational and institutional components;
- with a help of the established mechanism of environmental network's formation we can achieve its integrity;
- natural component of environmental network is its structural elements: key, connecting, buffer and renewable territories; all structural elements of environmental network are interconnected and interdependent;
- consolidating features of environmental network are its final goal and common principles of formation, functioning and preservation;
- national environmental network shall meet the criteria of construction and has characteristics, inherent from Pan-European Ecological Network, because as an integral part in the Pan-European Ecological Network.

Streszczenie

Krajowa sieć ekologiczna Ukrainy jako zintegrowany system terytorialny

Składowymi częściami krajowej sieci ekologicznej Ukrainy są obszary węzłowe (tereny przyrodnicze), tj. tereny szczególnie chronione, osnowę których składają obszary i obiekty funduszu rezerwowego Ukrainy; obszary łączące (korytarze ekologiczne), gdzie odbywa się migracja i wymiana materiału biologicznego; strefy buforowe, funkcją których jest ochrona obszarów węzłowych i łączących; obszary rekonstruowane, które zapewniają nie naruszalność ekosieci, oraz względem których powinny być przeprowadzone na tych miastowe czynności z przywrócenia pierwotnego stanu naturalnego.

Systemotwórczą rolę, w głównej mierze, pełnią korytarze ekologiczne i strefy buforowe, które wykonują funkcję łączącą i ochronną wobec reszty części składowych oraz innych elementów krajowej sieci ekologicznej, a także zapewniają jej

jedność systemową. Obszary rekonstruowane, swoją drogą, powołane są zapewnić integralność przestrzenną, a obszary węzłowe stanowią jądra sieci ekologicznej, w celu ochrony i odnowienia których buduje się funkcjonalny system ekosieci.

Systemowy charakter ekosieci polega na tym, iż: jest to zintegrowany system pochodzenia przyrodniczego i antropogenicznego; składa się ona z funkcjonalnych części składowych: przyrodniczego, organizacyjno-prawnego oraz instytucjonalnego komponentów; jedność ekosieci zapewnia sprawny mechanizm jej formowania; przyrodniczy komponent ekosieci stanowią jej części składowe: obszary węzłowe, obszary łączące, strefy buforowe oraz obszary rekonstruowane; wszystkie części składowe ekosieci są powiązane i zależne od siebie; konsolidacyjnymi cechami ekosieci są jej cel ostateczny oraz jednolite zasady tworzenia, funkcjonowania i ochrony.

Krajowa sieć ekologiczna Ukrainy ze swą własną strukturą, która jest przejawem jej wewnętrznej integracji, powinna spełniać kryteria formowania Europejskiej sieci ekologicznej, oraz posiadać odpowiednie właściwości systemowe, bowiem została do niej zewnętrznie integrowana w jakości jej części składowej.

Słowa kluczowe: system, krajowa sieć ekologiczna, połączenia systemowe, części składowe sieci ekologicznej.

Марія Ващишин

канд. юрид. наук, доц.

Львівський національний університет імені Івана Франка

leal.dep.law@gmail.com

Національна екологічна мережа як інтегрована територіальна система

Ключові слова: система, національна екологічна мережа, системні зв'язки, структурні елементи екологічної мережі.

Вступ. Законодавчою основою організації національної екологічної мережі в Україні є Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, затверджена Законом України від 21 вересня 2000 р.¹, а також Закон України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 р.². Однак програмні цілі, заплановані вищезазначеним законом, не були досягнуті ні за кількісними, ні за якісними показниками. Як видається, найбільш помітними недоліками реалізації цієї програми є відсутність системних ознак національної екомережі та нечіткість її структури, неоднозначне розуміння її складових елементів розробниками й виконавцями цієї програми, а також недостатність і необґрунтованість теоретичних правових досліджень у відповідній сфері.

¹ Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

² Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.

Ступінь дослідження. Теоретико-правові аспекти організації та збереження національної екологічної мережі України були предметом наукових досліджень окремих представників еколого-правової та земельно-правової науки, зокрема таких, як Г. І. Балюк, П. А. Гвоздик, А. П. Гетьман, А. Й. Годованюк, Б. В. Даниленко, М. А. Дейнега, І. І. Каракаш, О. Б. Кишко-Єрлі, С. М. Кравченко, П. Ф. Кулинич, М. І. Максименко, Н. Р. Малишева, А. К. Соколова, О. Ш. Чомахашвілі, Х. І. Чопко, Ю. С. Шемшученко. Однак комплексного аналізу системних ознак національної екологічної мережі України ними не проводилося.

Аналіз системоутворення та структури національної екологічної мережі України видається актуальним з огляду на перспективи розвитку теоретичних засад екомережі та вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства про екомережу та його практичного застосування.

Метою дослідження є з'ясування основних системних ознак національної екологічної мережі України і визначення системних зв'язків між структурними елементами національної екологічної мережі.

У ст. 4 Закону України «Про екологічну мережу України» від 24 червня 2004 року основним принципом формування, збереження і використання екологічної мережі визнано забезпечення цілісності екосистемних функцій складових елементів екомережі³. Для дієвої реалізації цього принципу необхідним є чітке окреслення структури екологічної мережі України та узгодження основних засад її побудови з системоутворюючими факторами Всеєвропейської екомережі, у складі котрої національна екологічна мережа й формується. Так, відповідно до п. 9 Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу задля створення безпечного і сприятливого для людини загальноєвропейського екологічного простору, національна екологічна мережа визнана складовим елементом Всеєвропейської екологічної мережі⁴. Однак, всупереч цьому принципу, в Україні закладено власні критерії побудови екомережі, що ускладнює консолідацію прикордонних ділянок національної екомережі з суміжними територіями держав-учасниць Всеєвропейської екомережі.

У законодавстві України визначено поняття екомережі як цілісної системи природних та освоєних територій, виділено її складові елементи, окреслено загальну мету її створення й функціонування в Україні. Так, Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» екологічна мережа визначена як єдина територіальна *система*, що включає ділянки природних ландшафтів,

³ Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.

⁴ Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

які підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортно-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України⁵. Відповідно до Закону України «Про екологічну мережу України», екомережа – це єдина територіальна *система*, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні⁶.

Відповідно до рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.) формування Всеєвропейської екологічної мережі відбувається у формі єдиної просторової *системи* територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту. Екомережа України є складовим елементом Всеєвропейської екологічної мережі, тобто є частиною цієї системи, водночас вона характеризується і як національна територіальна система, що забезпечує досягнення природоохоронних завдань, важливих для нашої держави.

Як бачимо, у всіх законодавчих визначеннях екомережа трактується як *територіальна система*, що потребує з'ясування ознак, що характеризують її як систему. Відповідно до Короткого тлумачного словника української мови, пояснення слова «система» подається у кількох його значеннях, зокрема: 1) структура, що становить єдність закономірно розміщених і функціонуючих частин; 2) порядок, зумовлений правильним розміщенням частин у певному зв'язку; зв'язане ціле; 3) форма організації, устрою чого-небудь; 4) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних загальним принципом, призначенням⁷.

Екологічна мережа в цілому відповідає ознакам системи, оскільки: 1) має власну, притаманну лише їй структуру (ключові, сполучні, буферні та відновлювані території); 2) складові частини екомережі розташовуються в ній у певній послідовності і пов'язані між собою системоутворюючими факторами, формуючи єдиний комплексний об'єкт – національну екомережу; 3) є

⁵ Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

⁶ Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.

⁷ Короткий тлумачний словник української мови (уклад.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та інші). – К., 1978. – С. 246.

формою організації природоохоронної діяльності у вигляді побудови та функціонування національної екомережі у складі Всеєвропейської екомережі. Устрій (побудова) національної екомережі визначається відповідно до регіональних та місцевих схем, що включаються до зведеної схеми формування екологічної мережі України, яка є складовою частиною Генеральної схеми планування території України і затверджується Верховною Радою України; 4) складові елементи екомережі у єдиній територіальній системі покликани забезпечити збереження, відтворення та охорону навколишнього природного середовища та окремих цінних природних компонентів і об'єднані спільними принципами.

Принципи правового регулювання відносин у сфері формування, збереження та використання національної екомережі є спеціалізованими по відношенні до принципів екологічного права, відображають сутність та особливості екомережових відносин. У ст. 4 Закону України «Про екологічну мережу України»⁸ передбачено, що формування, збереження та використання екомережі здійснюється відповідно до таких основних принципів: а) забезпечення цілісності екосистемних функцій складових елементів екомережі; б) збереження та екологічно збалансоване використання природних ресурсів на території екомережі; в) зупинення втрат природних та напівприродних територій (зайнятих рослинними угрупованнями природного походження та комплексами, зміненими в процесі людської діяльності), розширення площі території екомережі; г) забезпечення державної підтримки, стимулювання суб'єктів господарювання при створенні на їх землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, інших територій, що підлягають особливій охороні, розвитку екомережі; ґ) забезпечення участі громадян та їх об'єднань у розробленні пропозицій і прийнятті рішень щодо формування, збереження та використання екомережі; д) забезпечення поєднання національної екомережі з екомережами суміжних країн, що входять до Всеєвропейської екомережі, всебічний розвиток міжнародної співпраці у цій сфері; е) удосконалення складу земель України шляхом забезпечення науково-обґрунтованого співвідношення між різними категоріями земель; є) системне врахування екологічних, соціальних та економічних інтересів суспільства.

Першим і одним з найважливіших у переліку принципів формування, збереження та використання екомережі закріплений принцип забезпечення цілісності екосистемних функцій складових елементів екомережі. Втілення ідеї побудови національної екомережі є прикладом застосування екосистемного підходу в екологічній політиці нашої держави, оскільки функціонування екомережі спрямоване на забезпечення самовідтворення екосистем і підвищення їх якісних природних характеристик. Правове регулювання відносин у

⁸ Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.

сфері формування екомережі дозволяє враховувати взаємозв'язки між окремими її компонентами і забезпечити надійнішу їх охорону та збереження всього довкілля.

Окремої уваги в контексті аналізу національної екологічної мережі як системи заслуговує принцип системного врахування екологічних, соціальних та економічних інтересів суспільства. Цей принцип є відображенням стратегії сталого розвитку, яка проголошує необхідність дотримання такої системи природокористування, яка б забезпечила одночасно економічно ефективне, економічно безпечне та соціально справедливе використання природних ресурсів. Досягнення обраної мети має супроводжуватися визначенням основних напрямів трансформації державної політики відповідно до принципів такого розвитку і прийняттям екологічно та соціально орієнтованих рішень⁹.

Формування екологічної мережі передбачає створення цілісного просторового природного комплексу пов'язаних між собою територій та об'єктів зі спеціальним природоохоронним режимом та мінімальним антропогенним навантаженням на довкілля. Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки¹⁰ визначено основні соціальні, економічні та екологічні результати її реалізації, до яких, насамперед, можна віднести збереження і відтворення ландшафтного різноманіття, розбудову Всеєвропейської екологічної мережі, а також сприяння розвитку ресурсної бази для заняття туризмом, відпочинку та оздоровлення населення.

В Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 р. значної уваги приділено спільній політиці в контексті сталого розвитку. Сторони визнають важливість якнайповнішого врахування економічних, соціальних та екологічних інтересів не тільки свого відповідного населення, а й прийдешніх поколінь і гарантують, що економічний розвиток, екологічна та соціальна політика підтримується спільно.

Сторони гарантують, що їхнє законодавство забезпечує високі рівні охорони навколишнього середовища та праці і докладають зусиль для подальшого вдосконалення цього законодавства. Як спосіб досягнення цілей, Україна наближає свої закони, підзаконні акти та адміністративну практику до *acquis* ЄС. Сторони визнають важливість міжнародного управління з питань охорони навколишнього середовища та угод як відповідь міжнародного

⁹ Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.

¹⁰ Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.

співтовариства на глобальні й регіональні проблеми у сфері охорони навколишнього середовища¹¹.

Важливим напрямом реалізації стратегії сталого розвитку в Україні є формування національної екологічної мережі, що є складовою Всеєвропейської екологічної мережі. Всеєвропейська екологічна мережа у низці міжнародних угод та директив ЄС визнана ефективною формою вирішення глобальної проблеми, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття. Україна, як Сторона Угоди про асоціацію, підтверджує своє зобов'язання щодо ефективною імплементації у своїх законах та практиках багатосторонніх угод з охорони навколишнього середовища, учасницею яких вона є, зокрема Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, прийнятої Радою Європи у 1995 році і ратифікованою Україною 29.10.1996 р., в якій пріоритетним напрямом визначено формування Всеєвропейської екологічної мережі, як єдиної цілісної системи збереження та відтворення національних природних багатств усього континенту.

Л. А. Луць, узагальнивши численні доктринальні підходи до тлумачення поняття «система», пропонує власне визначення системи як цілісної сукупності (комплексу) закономірно розташованих та взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів. Основними ознаками системи, на думку вченої, є: 1) комплексність (сукупність) елементів; 2) впорядкованість та подільність елементів; 3) наявність зв'язків між ними; 4) наявність властивостей, що притаманні об'єкту як цілому. Тобто, ознаками, що вирізняють систему, є цілісність, зв'язок, стійка структура¹².

Екологічна мережа має комплексну, неоднорідну і розгалужену структуру, елементами якої є ключові, сполучні, буферні та відновлювані території, однак через те, що положення законодавства про екологічну мережу України практично не реалізуються, вона наразі не має цілісного характеру. Б. В. Даниленко також переконаний, що на даному етапі правового регулювання екомережа не може вважатися об'єктом, який має ознаки єдності¹³.

Теоретики права відзначають важливість цілісності як неодмінної ознаки системи. Ціле трактується як форма зв'язку елементів, при якій утворювана ними цілісність реалізує свою здатність до саморозвитку... Цілісність є основою сталості системи...Цілісність передбачає системно ефективні дії,

¹¹ Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part/ Official Journal of the European Union: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/association_agreement_ukraine_2014_en.pdf

¹² Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): монографія / Л. А. Луць. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – С. 12.

¹³ Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. – Х.: Право, 2012. – С. 415.

спрямовані на досягнення певної мети¹⁴. Лише завдяки налагодженому механізмові формування екомережі можна досягти її цілісності, результативність функціонування екомережі залежить від оптимальної взаємодії її компонентів, а відновлення природо-ресурсного потенціалу і збереження довкілля, що є стратегічною метою побудови екомережі, водночас є умовою збалансованого природокористування і сталого розвитку суспільства.

Структурні територіальні елементи екомережі пов'язані між собою тісними системними зв'язками:

1) юридичною та матеріальною основою національної екологічної мережі є об'єкти та території природно-заповідного фонду, які, з точки зору українського законодавця, мають найбільшу екологічну цінність для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Також до складу екомережі входять ділянки природних ландшафтів, які підлягають особливій охороні, і курортно-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні території та об'єкти інших типів. Ці складові елементи є ключовими територіями екомережі;

2) сполучні території екомережі (екокоридори) поєднують між собою ключові території, сприяють міграції тварин та обмінові генетичного матеріалу, а також повинні забезпечувати цілісність екомережі. Сполучні території (луки, пасовища, ліси, водойми) на різних рівнях просторової організації екологічної мережі забезпечують для природного середовища умови безперервності, системної єдності та функції біокомунікації;

3) буферні території екомережі забезпечують захист ключових та сполучних територій від антропогенного впливу. Буферні зони створюють більш сприятливі умови для розвитку і самовідновлення природних ландшафтів та оптимізації форм господарювання в їх межах з метою збереження існуючих і відтворення втрачених природних цінностей;

4) відновлювані території – це порушені землі, деградовані і малопродуктивні землі та землі, що зазнали впливу негативних процесів та стихійних явищ, інші території, важливі з точки зору формування просторової цілісності екомережі. На відміну від попередніх структурних елементів екомережі, для яких необхідно виключати або ж обмежувати антропогенний вплив, для відновлюваних територій мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення їх первинного природного стану.

Як вже зазначалося, система розглядається як сукупність певних елементів, об'єднаних загальним призначенням. Законодавчо визнаною метою формування екомережі є поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природо-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду,

¹⁴ Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): монографія / Л. А. Луць. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2003. – С. 14.

шляхів міграції тварин. Ця мета є спільною для всієї національної екомережі, для всіх її природних структурних елементів (ключові, сполучні, буферні та відновлювані території), а також для організаційно-правового та інституційно-функціонального механізмів забезпечення її побудови та збереження.

Екологічна мережа повинна мати цілісний, але разом з тим інтегрований характер. Адже термін «інтеграція» означає поєднання, взаємопроникнення; інтеграція є процесом об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле, процесом взаємозближення й утворення взаємозв'язків. І. І. Каракаш також вважає, що «екологічна мережа являє собою певний комплекс природних об'єктів та їх ресурсів, але інтегрованих на широкому видовому рівні та поширеній території країни»¹⁵.

Екологічна мережа України складається з неоднорідних структурних територіальних елементів та об'єктів (внутрішня інтеграція) і є інтегрованою у Всеєвропейську екомережу (зовнішня інтеграція). Формування екомережі відбувається із дотриманням принципу забезпечення поєднання національної екомережі з екомережами суміжних країн, що входять до Всеєвропейської екологічної мережі, шляхом створення спільних транскордонних елементів екологічної мережі у межах природних регіонів та природних коридорів, а також узгодження проектів землеустрою на прикордонних ділянках.

Однак, як відзначає О. О. Кагало, у законодавстві України запроваджені дещо інші критерії формування національної екологічної мережі, що значною мірою зробило схеми її побудови несумісними з аналогічними схемами європейських країн¹⁶. Принциповим є фактичне ігнорування «оселищних («біотопних») критеріїв» вибору складових елементів екомережі, притаманних побудові Всеєвропейської екомережі, й абсолютизація значення територій та об'єктів природно-заповідного фонду як основи національної екологічної мережі з подальшим залученням природоохоронних територій іншого типу як допоміжних елементів: буферних зон, відновних територій, екокоридорів¹⁷.

Правові засади утворення національної та Всеєвропейської екомережі є різними і потребують узгодження. Науковці природничого напрямку досліджень зазначають, що аналіз регіональних і локальних моделей екомереж Українських і Польських Карпат свідчить про існування двох головних їхніх типів:

¹⁵ Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. І. І. Каракаша. – Одеса: Фенікс. – 2012. – С. 95.

¹⁶ Кагало О. О. Розбудова екологічної мережі в Україні: принципи, проблеми, перспективи / О. О. Кагало // Збірник Матеріалів дев'ятої наукової конференції молодих учених «Наукові основи збереження біотичної різноманітності» (Львів. 1–2 жовтня 2009 р.). – Л.: Інститут екології Карпат НАН України, 2009. – С. 13.

¹⁷ Дейнега М. А. Проектування національної екологічної мережі у контексті стратегії сталого розвитку: правовий аспект / М. А. Дейнега, В. А. Маєвський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 2., С. 136.

1) побудованих на засадах національної концепції формування екомережі України з акцентом на розміщення територій, характеристики особливостей геоботанічної та ландшафтної структури та характеру природокористування;

2) розроблених згідно з вимогами європейських програм EECONET і Natura-2000, акцентованих на врахуванні поширення основних типів екосистем і біотопів як середовищ проживання (оселищ) типових (фонових) і рідкісних видів тварин¹⁸ на основі Директив Європейського Союзу: про збереження диких птахів (Council Directive 79/409/EEC on the protection of wild birds), а також про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ її існування (Council Directive 92/43/EEC on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora), відомих як «Habitats Directive».

Помітно, що традиційним для європейської практики побудови Всеєвропейської екомережі терміном «природне середовище існування (оселище) диких тварин і рослин» в Україні оперують не юристи, а географи та біологи. Вочевидь, це зумовлене правовою залежністю від закріпленого у законодавстві України провідного місця об'єктів та територій природно-заповідного фонду у складі національної екомережі як найцінніших для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, натомість – законодавчою відсутністю терміну «оселище».

Розуміючи, що для подальшої гармонізації законодавства України та Європейського Союзу у частині створення безпечного та сприятливого загальноєвропейського екологічного простору, необхідним є приведення національного законодавства про формування екологічної мережі відповідно до вимог, встановлених міжнародними та європейськими стандартами¹⁹, доцільно визначити поняття «оселище» у екологічному законодавстві України з врахуванням європейських вимог та пропозицій українських вчених-природознавців, а також змінити ключовий «природо-заповідний» критерій побудови національної екомережі на «оселищний».

Екологічна мережа як єдина просторова система особливо охоронюваних природних територій, не є «витвором природи» у чистому вигляді, оскільки формується і функціонує під контролем людини. Вона має комбіноване природно-антропогенне походження, адже для досягнення основної стратегічної мети – підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, потребує вжиття комплексу необхідних заходів. Формування екологічної мережі має системний

¹⁸ Брусак В. Ключові території Українських та Польських Карпат у складі Транскарпатської екологічної мережі / В. Брусак, Ю. Зінько, С. Благодир, О. Шевчук, Д. Кричевська, А. Ліро // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2010. – Випуск 38. – С. 55.

¹⁹ Дейнега М. А. Проектування національної екологічної мережі у контексті стратегії сталого розвитку: правовий аспект / М. А. Дейнега, В. А. Маєвський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 2., С. 136.

характер. Для охорони, збереження та відновлення довкілля та його окремих особливо цінних компонентів (унікальних територій та природних об'єктів), генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів передбачено і здійснюється система організаційно-правових, управлінських, інституційних, технічних, інформаційних заходів, науково-дослідних, проектувальних, землевпорядних та інших робіт.

Екомережу як систему можна розглядати у вузькому та широкому розумінні. У вузькому (буквальному) розумінні екомережа є просторовою системою особливо охоронюваних природних територій. У широкому розумінні екомережа складається, окрім вищезгаданого природного компонента, також із організаційно-правового компонента (правового забезпечення функціонування та механізму проектування екомережі на місцевому, регіональному та національному рівнях), а також із інституційного компонента, яким є діяльність органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, громадських природоохоронних організацій та спеціалістів у сфері побудови та збереження національної екомережі.

За результатами проведеного дослідження можна дійти висновку, що структурні елементи екомережі як інтегрований природний компонент екомережі у тісному взаємозв'язку між собою та у взаємодії з іншими функціональними компонентами екомережі (організаційно-правовим та інституційним) формують національну екологічну мережу як єдину інтегровану систему.

Структурними елементами національної екологічної мережі є ключові території (природні регіони), як особливо охоронювані території, основу яких складають території та об'єкти природно-заповідного фонду; сполучні території (природні коридори), в межах яких здійснюється міграція біологічного матеріалу; буферні зони, котрі відіграють охоронну функцію щодо ключових та сполучних територій; відновлювані території, котрі забезпечують цілісність екомережі і щодо яких мають бути здійснені першочергові заходи з відновлення їх первинного природного стану.

Здійснена нами спроба визначити системні зв'язки між структурними елементами екомережі дозволяє констатувати, що найбільшою мірою системоформуючу роль виконують екокоридори та буферні території, котрі здійснюють сполучну та захисну функції для інших структурних елементів та окремих об'єктів національної екомережі і забезпечують їх системну єдність; просторову цілісність повинні забезпечити відновлювані території; ключові території є ядрами екомережі, заради збереження і відновлення котрих вибудовується функціональна система екомережі.

Висновки. Загальна характеристика основних підходів до визначення поняття «система», а також проведений аналіз юридичних ознак та особливостей екомережі обґрунтовують і підтверджують те, що національна екологічна мережа є територіальною системою, яка має складну організаційну структуру, котра

відображає закономірності її внутрішнього розвитку і складається із структурних елементів, пов'язаних системними зв'язками. Системність екомережі полягає в тому, що:

- вона є інтегрованою системою природно-антропогенного походження;
- вона складається з функціональних складових елементів: природного, організаційно-правового та інституційного компонентів;
- лише завдяки налагодженому механізмові формування екомережі можна досягти її цілісності;
- природним компонентом екомережі є її структурні елементи: ключові, сполучні, буферні та відновлювані території;
- всі структурні елементи екомережі взаємопов'язані та взаємозалежні;
- консолідуючими ознаками екомережі є її кінцева мета та спільні принципи формування, функціонування та збереження;
- національна екомережа зі своєю власною структурою, що є проявом внутрішньої інтеграції, повинна відповідати критеріям побудови та мати властивості, що притаманні Всеєвропейській екомережі, оскільки як складовий елемент зовнішньо інтегрована у Всеєвропейську екомережу.

Бібліографія:

1. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки: Закон України від 21 вересня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – Ст. 405.
2. Про екологічну мережу України: Закон України від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 500.
3. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Короткий тлумачний словник української мови (уклад.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та інші). – К., 1978. – 296 с.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.
6. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part/ Official Journal of the European Union: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/association_agreement_ukraine_2014_en.pdf
7. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти): монографія / Л. А. Луць. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.
8. Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А. П. Гетьман,

М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. – Х.: Право, 2012. – 448 с.

9. Екологічне право України: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. І. І. Каракаша. – Одеса: Фенікс, 2012. – 788 с.

10. Кагало О. О. Розбудова екологічної мережі в Україні: принципи, проблеми, перспективи. / О. О. Кагало // Збірник Матеріалів дев'ятої наукової конференції молодих учених «Наукові основи збереження біотичної різноманітності» (Львів, 1–2 жовтня 2009 р.). – Львів: Інститут екології Карпат НАН України, 2009. – С. 10–13.

11. Дейнега М. А. Проектування національної екологічної мережі у контексті стратегії сталого розвитку: правовий аспект / М. А. Дейнега, В. А. Мавеський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. – 2014. – Вип. 197. – Ч. 2., С. 131–137.

12. Брусак В. Ключові території Українських та Польських Карпат у складі Транскарпатської екологічної мережі / В. Брусак, Ю. Зінько, С. Благодир, О. Шевчук, Д. Кричевська, А. Ліро // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2010. – Випуск 38. – С. 45–57.